

TJAŠA JAKOP

PRISLOV V SREDNJESAVINJSKEM NAREČJU

COBISS: 1.02

Prispevek obravnava prislove v govoru Ložnice pri Žalcu (Slovenski lingvistični atlas – SLA, T324), ki spada v srednjesavinjsko narečje štajerske narečne skupine. Prislovi so analizirani po metodologiji, uporabljeni pri obravnavi oblikoslovja v Toporišičevi *Slovenski slovnici* (2000). Prislovi v ložniškem govoru so pospremljeni tudi s primerjalnim gradivom za nekatere druge zahodne štajerske govore (srednjesavinjske, zgornjesavinjske in srednještajerske). Različne vrste prislovov so ponazorjene z obsežnim besednim gradivom in odlomki iz besedilnega korpusa, ki je nastal v pogovorih avtorice članka s številnimi informatorji.

Ključne besede: narečno oblikoslovje, nepregibne besedne vrste, prislov, srednjesavinjsko narečje

Adverbs in the Central Savinja dialect of Slovenian

This article deals with adverbs in the local dialect of Ložnica pri Žalcu (Slovenian Linguistic Atlas / SLA data-point 324), which is part of the Central Savinja dialect of the Styrian dialect group. The analysis of the adverbs in the dialect was carried out following the methodology used in the presentation of morphology in Jože Toporišič's *Slovenska slovnica* (Slovenian Grammar, 2000). Various types of adverbs are exemplified using extensive dialect text material and extracts from a text corpus created through the author's conversations with many informants.

Keywords: dialect morphology, uninflected parts of speech, adverb, Central Savinja dialect

0 UVOD

- 0.1 Oblikoslovje srednjesavinjskih govorov je malo raziskano, zato na razpolago ni prav veliko literature. Ložniški govor je prvi opisal Viljem Kralj v svoji diplomski nalogi iz leta 1961 in ga zapisal tudi po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), na oblikoslovni ravnini pa večjih raziskav pred avtoričinim delom (Jakop 2001a in 2003) ni bilo. Primerjjava njegovih zapisov z novejšimi (Jakop 2001a; 2001b; 2003; 2010; 2011) kaže na določene spremembe govora v kratkem vokalizmu,¹ kvantitetnih razmerjih in samoglasniških kvalitetah ter zlasti v naglasnih paradigmah. Kralj (1961) ima zapisanih tudi še nekaj starejših oblik za O ed. ž. sp. (*s kōst'jō:j*, *s kər'v'jō:j*, *z noč'jō:j*), ki se danes ne uporabljajo več. Precej hitro

1 Kratki naglašeni *i* se je v preteklosti reducirali v *ə*; ostanke najdemo še v nekaterih besedah (npr. *'nəč*) in v Kraljevem zapisu (*'māš*, *'nət*, *'təč*), zaradi težnje po podaljšanju kratkih naglašanih samoglasnikov pa se danes spet vzpostavlja nereduciran samoglasnik – *'miš* *'miši*, *'nit* *'niti*, *'tič* *'tiča*.

spreminjanje nekaterih lastnosti govora bi lahko bila posledica živahne preteklosti kraja (s hmeljarsko, metalurško in tekstilno industrijo) in njegova lega ob glavni prometnici Celje–Ljubljana.

Srednjesavinjsko narečje je v narečjeslovni literaturi na podlagi glasoslovnih značilnosti opredeljeno kot izrazito prehodno gorenjsko-štajersko narečje (Logar 1968; Zorko 1999). Kot vsa štajerska narečja je izgubilo tonemska nasprotja. Količnostna nasprotja se zaenkrat še ohranjajo (dolgi samoglasniki so lahko le naglašeni, kratki pa naglašeni ali nenaglašeni), vendar se kratki naglašeni samoglasniki v zadnjem ali edinem besednem zlogu daljšajo (*'kuo:š*), dolgi pa krajšajo (*'miza*).²

Na glasoslovni ravnini tako ložniški govor kot celotno srednjesavinjsko narečje (gl. še Jakop 2001b) ohranja značaj prehodnega narečja, kar dokazujejo naslednje značilnosti: krajšanje vogelnih dolgih samoglasnikov *i* in *u*, ki se je iz zgornjesavinjskih govorov prek Vranskega razširilo tudi v ložniški govor (*'xiša*, *'muxa*); *a*-jevski refleks dolgega (*'ma:ša*, *'va:s*) in *e*-jevski refleks kratkega naglašeneega polglasnika (*'pje:s*); sovpad dolgih *e*-jevskih in *o*-jevskih samoglasnikov v (zelo) ozka monoftonga *e:/é:* oz. *o:/ó:*,³ toda diftonga *ie:* in *uo:* za umično naglašena *e* in *o* (*'sje:stra*, *'uo:ga*);⁴ umik kratkega končnega naglasa v večzložnicah (*'uo:trɔk/ 'vutrɔk*) in ohranitev dolgega (*me'só:*) ipd. Sistem dolgih naglašanih samoglasnikov je monoftongično-diftongičen in vsebuje 7 fonemov (*i:*, *é:/e:*, *ie:*, *a:/á:*, *uo:*, *ó:/o:*, *u:*). Pri soglasnikih je *l* je otrdel v srednji *l* (*'pó:le*); *n* je za samoglasniki izgubil nazalnost in se zlil z etimološkim *j* (*s'vija*), ob soglasniku pa je lahko tudi otrdel v *n* (*'lukna*); skupini *črě-*, *žrě-* sta večinoma ohranjeni (*č'rě:šja*, *ž'rebu*); skupina *šč* se je asimilirala v *š* (*k'lě:še*).

0.2 Prislov v Slovenski slovnici Jožeta Toporišiča

Po Toporišiču (1992: 190, 289) se besede delijo glede na pomen na polnopomenske oz. predmetnopomenske (samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov, povedkovnik) in nepolnopomenske oz. slovnicične (veznik, predlog, členek in medmet). V slovnici (Toporišič 2000: 256) so besedne vrste razdeljene na pregibne in nepregibne; nepregibne so prislov, deloma povedkovnik, predlog, veznik, členek in medmet. Čeprav se lastnostni prislovi stopnjujejo (*lepo lepše najlepše*; *zelo bolj najboljši*), je prislov po definiciji nepregibna predmetnopomenska besedna vrsta (Toporišič 2000: 257 in 1992: 226), saj nima oblik za spol, sklon in število. Izraža okolnosti prostora, časa ter vzročnosti na eni in lastnostnosti na drugi strani.

Prislovi so torej definirani kot nepregibne polnopomenske besede,⁵ večinoma nastale iz imenskih besednih vrst, nekaj pa jih je nastalo iz glagola in predložnih

2 Krajšanje dolgih samoglasnikov lahko kaže na nastajanje novih kvantitetnih nasprotij, do česar bi lahko prišlo, če bi se zelo ozka dolga *e* in *o* še naprej ožila.

3 To je sicer značilno za gorenjsko narečje.

4 Enako kot v zgornjesavinjskem in posavskem narečju.

5 Prislovi in členki imajo podobne pregibanjske značilnosti (nepregibnost), a različne pomenske in skladenjske značilnosti. Prislov je – v primerjavi s členkom – predmetnopomenska beseda,

zvez. Glede na izvor so prislovi samostalniški, pridevniški in glagolski. Zaimenski prislovi so razdeljeni v 11 razredov: vprašalni, oziralni, nedoločni, poljubnostni, mnogostni, oziralnopoljubnostni, totalni, nikalni, drugostni, istostni in kazalni. Glede na vrsto se delijo na okoliščinske (prostorske, časovne) in svojstvenostne (lastnostne, vzročnostne) prislove. (Toporišič 2000: 406)

0.3 Prislov v ložniškem govoru

V srednjesavinjskem narečju se prislovi po obliki in pomenu od knjižnih prav veliko ne razlikujejo. Najpogosteje se uporabljajo krajevni prislovi. Ti se lahko pojavljajo tudi v (stalnih) besednih zvezah – kot prosti glagolski morfemi ob glagolih, ki kažejo na gibanje v določeno smer (npr. *'duo:l b'risat/pob'risat* '(po)čistiti', *'guo:r 'ra:st/z'ra:st* '(od)rasti, odraščati', *'guo:r us'ta:t* 'vstati', *'me:t č're:s* 'upravljati'). Poleg krajevnih so v govoru pogosti tudi časovni in lastnostni prislovi (načinovni, kolikostni in kratnostni).⁶

Prislovi so v članku razvrščeni v posamezne skupine po že uveljavljeni delitvi glede na različne vprašalnice (Toporišič 2000: 406). Zbiranje gradiva je potekalo z metodo snemanja prosto govorjenih pripovedi starejših informatorjev (rojnih od leta 1915 do 1949)⁷ in z metodo terenske ankete (gramatični del vprašalnice za *Slovenski lingvistični atlas*) pri informatorjih vseh treh generacij (rojnih od leta 1922 do 1990), in sicer najbolj intenzivno v letih 1999–2001.

1 VRSTE PRISLOVOV

1.1 Krajevni prislovi

Krajevni oz. prostorski prislovi (Toporišič 1992: 231) so mestni prislovi (po katerih se sprašujemo s *kje*), ciljnostni prislovi (po katerih se sprašujemo s *kam*) ter prislovi poti in razmeščenosti (po katerih se sprašujemo s *kod*). Mestni prislovi (Toporišič 1992: 226) označujejo mesto dogajanja ali stanja nekaterih vrst dejanj.⁸

5 v stavku je samostojni stavčni člen (prislovno določilo), zato ima svoje vprašalnice (*kje, kdaj, zakaj, kako* ipd.); členki tega nimajo (Jakop 2000/01: 306). Členke je od prislovov prvi ločil Toporišič v svoji Slovenski slovnici leta 1976.

6 Janko Potrata (1970: 63) v svojem seminarskem delu o govoru Slivnice pri Celju [T331, srednještajersko narečje – TJ] piše: »Prislovov je v govoru veliko in imajo v njem mnogo pomembnejšo vlogo kot v knjižnem jeziku. Preprosti ljudje, na eni strani redkobesedni, na drugi nagnjeni k jedrnatemu izražanju, spričo tega največ in najraje uporabljajo prislove, ki so v govoru in ljudski psihi globoko zakoreninjeni. Da uporabim prisposodob: če je celotna jezikovna zgradba skleda, so zma v njej prislovi.«

7 Prosto govorjena narečna besedila, uporabljena v tem članku, so prispevali Ana Lešnik (roj. 1915), Marta Podobnik (roj. 1922), Ivan Štefan Zagode, po domače Jurčev Janez (roj. 1925), in Jože Lešnik (roj. 1949) ter Žan (roj. 1988) in Neli Gominšek (1990); zanje uporabljam kratice L, P, Z in Lj ter (za oba najmlajša informatorja) G.

8 Ta poimenovanja navajam po Toporišič 2000; pred tem je Toporišič (1992: 226, 231) uporabljal termine z desnim prilastkom (npr. prislov mesta, prislov smeri).

1.1.1 Na vprašanje **kje** (*kè:ki:*) se odgovarja z naslednjimi mestnimi prislovi: *b'lis* 'blizu', *da:uč*⁹ 'daleč', *d'uo:l* 'doli', *d'oma:*, *gl'ob'uo:k*, *g'uo:r* 'gori', 'južn' 'južno', *kè:/ki:*, *na'vəx* 'zgoraj', *nè:k* 'nekje', *ŋ'ki:r/nik'jè:r* 'nikjer', *'nisk*, *nó:tar/nó:tar/nətar* 'notri', *o'kó:l*, *p'ò'só:t/p'ou'só:t* 'povsod', *s'p'uo:di* in *oc'p'uo:di/oc'p'uo:t* 'spodaj', *sp'redi* in *ocp're:di/ocp're:t*, *təm/təm* in *təmle/təmle*, *'tu* in *'tuki*, *'tule/təle* in *'tukile*, *uš'tric* 'vzporedno', *vi's'uo:k* 'visoko', *viza'vi* 'nasproti', *'za:di* in *o'za:di* 'zadaj', *z'g'uo:ri* in *o'z'g'uo:ri* 'zgoraj', *z'n'otri* in *o'z'n'otri* 'znotraj', *z'ra:un/z'rəm* 'zraven, poleg', *'zuni* in *o'zuni* 'zunaj'.¹⁰

1.1.1.1 Za natančnejšo opredelitev kraja se govorijo še prislovne zveze *'təle 'g'uo:r* 'tu gori', *tə'g'uo:r* 'tam gori', *te'd'uo:l/te'd'uo:l* 'tu doli', *təm'd'uo:l* 'tam doli', *'təle o'kó:l*, *g'lix 'təmle* 'ravno tam', *'tuki z'rəm* 'zraven' ipd.

■ **Primeri:** Sŋ na *'təto 'ru:ko* 'pa:dla pa na *'nu:go*, *'tək de sŋ si 'ru:ko s'tərļa 'təle 'g'uo:r* – z'dej je že *'b'olš* – *'puo:* pa *'nu:go*. – Ni b'lo *'tək 'køkər z'dej*, *'ne:*, *kə* je *tə'g'uo:r s'k'os*, skor do Šem'p'je:tra so u'se *'xiše* po *u'sa:ki s't'ra:ni*, *'ja:*. (L) 'R'ojstna *'xiša* je pa *'təm viza'vi* ga'silŋga *'d'oma* al pa *'tiste su'silŋce*, ko so ne cip're:se *o'kó:l*. – *'Puol* je pa *'tə: 'uo:če za'čə:u 'tukile* 'zidat, *'kupu par'celo 'tukile*, za *'tə:le par'celo* – no, *'sej* je *s'k'ós: 'duo:l*. – Sŋ pa *g'lix 'təmle* š'la ot fri:ze:rja, *'təm pər* 'He:rman. – *'Puol* je *'rje:kla* – »Dej *'tu s'mə:* pa *'təle 's'uo:bo* 'e:no nar'dil, *'tuki* bo pa *'sa:m* za *'g'os:te*.« (P)

1.1.2 Na vprašanje **kam** (*ka:m*) se odgovarja z naslednjimi ciljnostnimi prislovi: *b'lis* 'blizu', *č're:s* 'preko', *da:uč* 'daleč', *d'uo:l* 'dol', *do'mu/da'mu* 'domov', *dər'gəm/dər'gam*, *'g'uo:r* 'gor', *'ka:m*, *'ka:mər* 'kamor', *'ka:mər'kə:l*, *nap're:j*, *na'za:j*, *'nè:kam*, *ŋ'kå:mər/ni'ka:mər*, *'nə:t/nə:tar*, *o'kó:l*, *o'za:di* 'zadaj', *p'reč/p'ru:č*, *'səm*, *'te:j/t'je:* 'tja' in *'ta:jle/te:jle* 'tjale', na *'tuj*, *'vən* 'ven', *z'ra:un/z'rəm* 'zraven, poleg'. Našteti prislovi označujejo smer gibanja.

■ **Primeri:** »Pejt *səm*, *'te-m* pa *'jəs 'nè:su*.« (P) – *'Təle* so se pa ob *ne'dè:lix s'pra:ul* *p'ə:bi* pa *dek'lè:te p'ə:p'ə:gn* ..., ko je *s'tər 'o:če* 'jemu *'tət 'nə:grət*, pa so *xo'dil 'g'uo:rtā* 'pit, tak'rət se je pa *'rje:kl* 'pušŋ'sa:ŋk – tak *'vino'tə:č bres* o'nè:ga .. – *'Puol* pa – *da:uč* je b'lo *'g'uo:r* s *ko'lè:sim* 'jet *tə'g'uo:r*, po še pa kaka *ne'vixta* .. (Z) – .. 'un *nap're:j*, *'jəs* u *s're:do*, 'un pa *o'd'za:di*. (P)

1.1.2.1 Za natančnejšo opredelitev kraja so pogoste tudi prislovne zveze *'təle 'səm* ali *'tuki 'səm* 'semle', *'təle 'g'uo:r* ali *'tukile 'g'uo:r* 'semle gor', *'g'uo:rtā* ali

9 V okoliških govorih najdemo oblike kot *'d'je:lč* (Vransko, T319), *'d'jeleč* (Motnik, T317), *'d'je:láč* (Spodnje Kraše, T314), *'d'jeleč* (Meliše, T313).

10 V zgomjesavinjskem narečju ima veliko teh prislovov končaj *-e:* *s'p'uode/uts'p'uode*, *z'g'uore/udz'g'uore*, *'za:de*, *z'n'otre/udz'n'otre* (Meliše, T313); *'duo:me*, *(ud)z'g'uore*, *(ud)zā:de*, *(ud)z'n'otre* (Spodnje Kraše, T314); *duōme* (Nizka, T315). V srednještajerskem narečju se pojavijo tudi oblike krajevnih prislovov na *-ix*, npr. v Šmarju pri Jelšah (*'g'uo:re/g'uo:rix*, *'duo:le/duo:lix*, *'ve:nix* 'zunaj'; *s'p'uo:di/s'p'uo:dix*, *fp'ra:idi/fp'ra:idx*). Tudi v celjskem pogovornem jeziku uporabljajo oblike kot *sp're:dix/ocp're:dix*, *od'za:dix*, *od'zu:nix*.

tə'gʷo:r 'tja gor', *'səmpa'te:j* ali *'səmpat'je:* 'sem in tja', *'tələ 'duo:l* 'semle dol' itd.

▪ **Primeri:** *G'do:* je pa sve'to:vu, de **'tələ 'səm?** (Z) – *To:* so b'le, za **'tuki 'səm** so b'le *'ba:le, 'ta:ke, 'koxr* so. – *Dje:k*le pa *'kər, 'kər kə'ló:* pa *'kər, 'kər* po *'vje:s* pa *'la:ufat səmpat'je:*. (P) – Še bote **'ka:m dər'gam** š'li? – In smo 'tiste xme'lišče smo *'moɣl* u'se **p'reč** 'da:t. (L)

1.1.3 Redkeje se uporablja vprašanje **kod** (*'Kó:t si xuo:du?*), na katerega se ne odgovarja s prislovom **tod** ali **ondod**; uporabljajo pa se *'kə:dər, 'kə:dər 'kə:l, 'mim, ŋ'kò:dər, o'kò:l, pə'sò:t/pə'u'sò:t, 'tu, 'təm*.

1.1.3.1 Na vprašanje **od kod** (*ot'kó:t*) se odgovarja: *od 'da:uč/od 'de:leč,¹¹ od 'dó:ma, od dru'gə:t, ot 'ta:m, ot 'tuki, ot 'tukile, od u'se:x stra'ni* 'od vseh strani', *od u'sepə'sò:t*.

▪ **Primeri:** **Ot 'kó:t** ste pa do'ma? (L) – »Jes sŋ is Šem'pje:tra, 'o:n je pa **ot 'tu-kile**, is Š'ka:farjəuɣa x'riba.« – 'No, 'pəo:l, kə je k'me:čk o'biraje b'lo, je pəršl' 'tə:lk 'tistix o'biruɣə – **od dru'gə:t**, ja. (P)

1.1.3.2 Podobno se odgovarja na vprašanje **do kod** (*do 'kó:t*), npr. *do 'ta:m* itd.

1.2 Časovni prislovi

Časovni prislovi povedo, kdaj se kaj dogaja (Toporišič 1992: 16). So splošni (*zvečer, spomladi, poleti, zmeraj*), sedanjostni (*sedaj, danes, letos*), preteklostni (*včeraj, davi, lani*) in prihodnostni (*jutri, drevi, prihodnjič*).

1.2.1 Na vprašanje **kdaj** (*g'da:j*) se v ložniškem govoru odgovarja z naslednjimi časovnimi prislovi: *'duo:ns* 'danes', *də'pə:ɣŋ* 'dopolodne', *'dəle* 'sedajle', *d'rugič, 'e:ŋket* 'enkrat, nekoč', *g'lix* 'ravno, pravkar', *gre'də:č, 'jutər* 'jutri', *'kər* 'takoj', *k'ma:l, 'la:n* 'lani', *'lə:tos/lè:tus, na'e:ŋket* 'naenkrat, hkrati', *'nərp're:j* ali *'narp're:j* 'najprej', *ni'kò:l/ŋ'kə:l, no'cò:j/ŋ'cə:j,¹² o'pə:ɣŋ* 'opoldne', *pə'jutəršnim, pə'lè:t* 'poleti', *na'va:dŋ* 'običajno', *pə'nəo:č, pə'pə:ɣŋ* 'popoldne', *'pəo:l/pəo:* 'potem, nato', *pə'zim, pə'znej, 'pəo:zŋ, p're:j* in *p're:jle, 'rò:čŋ* 'takoj, hitro', *s'ŋə:č* 'sinoči', *s'kò:s* 'nenehoma, ves čas', *spè:t/spət, spom'lâ:t* 'spomladi', *'tje:di/tə:di¹³* 'tedaj, takrat', *tak'ra:t/tə'kət* 'takrat', *u'ča:s/u'ča:six¹⁴* 'nekdaj, nekoč', *u'či:ri,¹⁵ 'zâ:dŋč*

¹¹ Drugi zgornje- in srednjesavinjski govori imajo oblike *ud 'dieleč* (Meliše, T313), *ud 'dije:láč* (Spodnje Kraše, T314), *ud 'dieleč* (Motnik, T317), *ud 'dije:lč* (Vransko, T319).

¹² V zgornjesavinjskem narečju se pred *-c-* vriva *-h-*, npr. *nəx'cə:j* (Spodnje Kraše, T314).

¹³ Podobno obliko imajo tudi v zgornjesavinjskem narečju: *'tje:de* (Meliše, T313), *'tje:de* (Spodnje Kraše, T314).

¹⁴ Daljša oblika je novejša in jo uporabljajo samo mlajši govornici.

¹⁵ Tudi v drugih srednjesavinjskih govorih ima ta prislov končaj *-i* (*u'če:ri* – Motnik, T317), v zgornjesavinjskem narečju končaj *-e* (*v'če:re* – Meliše, T313), v srednještajerskem pa končaj *-a* (*fčëra* – Zibika, T334), tj. diahrono obliko brez *-b*.

'zadnjič', *'za:dnok'rat* 1. 'zadnjič, pred kratkim', 2. 'zadnjič', *z'de:j/'de:j* ali *dəle*¹⁶ 'zdaj', *z'da:ɯni* 'zdavnaj', *z'gò:di* 'zgodaj', *z'məri/z'meri*¹⁷ 'vedno, zmeraj, vselej', *'zutri*,¹⁸ *zve'čè:r/zve'či:r*.¹⁹

1.2.1.1 Pogoste so prislovne zveze, npr. *čez 'nò:č, 'dəle g'lix* 'pravkar, ravnokar' *'kər nap're:j, 'la:nsk 'lè:t* 'lansko leto', *ni'kò:l 've:č, ot 'ča:sa do 'ča:sa, p'rò:ki 'za:dɯ* 'nazadnje', *'rò:čɯ spom'lâ:t* 'takoj spomladi', *še z'de:j, te'pəru* 'najprej, na začetku', *te'za:dɯ* 'nazadnje, na koncu', *'un 'da:n* 'zadnjič', *za 'rò:jsni 'da:n, že s'kò:s* 'od nek-daj'; *'cè:ɯ tɛ:dɯ/'kɛ:dɯ, ɯ'sak tɛ:dɯ/'kɛ:dɯ, ob ne'dè:lix, ɯ'sa:k do'pò:ɣɯ, ɯ'sa:k 'da:n*.

■ **Primeri:** Ko sɯ 'šoɯ ɯ 'pə:ru 'râ:zret, je 'biɯ 'tâ:k s'ne:k, de so 'mogɫ 'o:če pa o'ne:, pa ko so 'mè:l še x'lâ:pce, so 'mogɫ 'jet s'ne:k zo'râ:t **te'pəru** 'zutri, de smo 'lɯxk ot'ro:c ɯ 'šo:lo š'li. – Ampak ɯ'seg'lix, 'jəs p'ra:ɯm, 'tək na bo **ni'kò:l 've:č**, kɔ je b'lo. (Z) – 'Ne: in kɔ sɔ na p'rè:šo 'da:l, kɔ so **te'za:dɯ** 'misnal pər'tisnat, sɯ 'jes 'tizd 'gɯ:r ɯ'sula. – 'No, **ta'za:dnok'rat** ko smo ga 'mè:l, 'tjɛ:di je .. (P) – 'Mi smo 'mè:l **p'rej z'məri** p'se:. (L) – 'Ja:, g'lix **ob ne'dè:lix**, 'tɛ:di pəč 'ni no'bje:dɯ 'dè:lu. – Smo tudi 'mè:l 'nè:mške 'u:re po **d'va:kət na 'kè:dɯ**, 'tək de sɯ ɯ'ma:l zas'tò:pla. (L) – ɯ 'cè:rkvo 'tudi ɯ 'Ža:ɯc, 'gɯ:r 'župɯk, ɯ 'šo:l, **ɯ'sa:k tɛ:dɯ 'e:ɯkret, ɯ 'pɛ:tɯ** je 'biɯ, 'kâ: šej b'lo 'ta:ga. (P)

1.2.1.2 Prislovov **nek-daj** in **nekoč** v govoru ne poznajo, nadomešča ju leksem *ɯ'ča:s* ali pa opisne zveze kot npr. *ɯ 'tistix 'ca:jtix*. Prav tako ni znan prislov **prècej**, v govoru ga zastopa prislovna zveza *g'lix 'dəle*. Prislov **nedavno** se v govoru nadomešča z zvezo *še ne 'tək 'dɔɯk na'za:j*.

1.2.1.3 Časovni prislov **odkar** je lahko nadomeščen s *'ka:r*.

■ **Primer:** 'Je pa s'kò:s, **'ka:r** sɯ se ro'diɯ na kme'ti:ji o'ziroma na 'zjɛ:mli in od tak'ra:t nap're:j, ko sɯ 'lɯxk za'čɛ:ɯ 'dè:lat na kme'ti:ji al pa po'ma:gu s'ta:ršɯ, 'tək se mi še 'dɯ:ns do'ga:ja, de še 'mɔ:rɯ pač na s'tâ:re 'lɛ:te s'pət is kme'tijstvom se 'ba:ɯt pa po'ma:gat, da prež'vimo to 'na:šo o'ne:. (Z)

1.2.2 Na vprašanje **od kdaj** (*od g'da:j*) se odgovarja z naslednjimi prislovi in zvezami: *en'ca:jt/'ɲ'ca:jt* 'nekaj časa', *ot k'ra:ja* 'od začetka', *od 'rò:jsstva, ot 'tjɛ:di* 'od tak-rat', *ot 'tizga 'ca:jta, od z'de:j* 'odslej', *po 'tistim* 'po tistem', *že skò:s* 'od nek-daj'.

16 Tudi v tem primeru drugo obliko uporabljajo predvsem mlajši. V T317 (Motnik) imamo *z'dej*, v T313 (Meliše) pa *z'de:l'á*.

17 V zgornjesavinjskem narečju imajo obliko *z'me:rəm* (Meliše, T313; Spodnje Kraše, T314).

18 V zgornjesavinjskem narečju ima ta prislov končaj *-e: zjútne* (Nizka, T315) ali *'zutne* (Meliše, T313) in *'zutne* (Spodnje Kraše, T314).

19 Prislovov kot *davi* 'danes zjutraj' in *drevi* 'danes zvečer' spodnjesavinjsko narečje ne pozna več (tudi v knjižnem jeziku njuna raba peša – po SSKJ, ohranjena pa sta v zgornjesavinjskem (*'dâ:ve, d're:ve* – Spodnje Kraše, T314) in srednještajerskem narečju (*dâve, drâjve* – Zibika, T334), kjer najdemo tudi prislov *k več'arki* 'zvečer' (Zibika, T334). Za pomen 'zvečer' se v zgornjesavinjskem narečju (Spodnje Kraše, T314) poleg starejše oblike *ve'čè:r* govori še novejša *zve'čè:r*.

Našteti prislovi se večinoma uporabljajo v zvezi s prislovom **naprej** oz. v zvezi s prislovom **že**.

▪ **Primeri:** **Ot tak'ra:t nap're:j**, ko sŋ 'laxk za'če:u 'dè:lat .. – Zago'dè:ti so 'dej .. ta fa'milja je 'tule **žè ot 'ta:užnt'ò:sŋstode'vè:esedga 'lè:ta**. (Z) – 'Tò: je b'lo **od au'gusta nap're:j**. (P)

- 1.2.3 Na vprašanje **do kdaj** (*do g'da:j*) se odgovarja z naslednjimi prislovnimi zvezami: *do k'ra:ja* 'do konca', *do z'de:j*, *še nap're:j*, *do 'tje:di*.

1.3 Vzročnostni prislovi

Tudi skupine teh prislovov lahko oblikujemo glede na značilne vprašalnice (Torišič 2000: 407–408).

- 1.3.1 Vzročnih prislovov je malo. Na vprašanje **zakaj** (*za'ka:/za'ka:j*) se odgovarja s prislovi: *'kər 'tək* 'kar tako', *'ne:leš*²⁰ 'nalašč', *slu'ča:jn* 'slučajno', *za 'xec*, *zgrəd 'tè:ga* 'zaradi tega', *za'tò:*.
- 1.3.2 Namernega prislova oz. ustreznika za **čemú** ne poznajo.
- 1.3.3 Na vprašanje **s kakšnim uspehom** (*'kək/'kək*) se odgovarja z uspešnostnimi prislovi: *'laxk/'la:xk/'le:xk* 'lahko', *s'kor*, *zas'tò:j* 'zastonj'.

1.4 Lastnostni prislovi

- 1.4.1 Načinovnih prislovov je veliko. Na vprašanje **kako** (*'kək/'kək*) se odgovarja: *dər'gəč* 'drugače', *'fa:jn*, *gre'dò:č*, *xi'na:usk* 'hinavsko', *'kəkər* 'kakor', *ka'mò:st* 'z lahkoto', *'komi* 'komaj', *'la:ži*, *'mēnde* 'menda', *nag'la:s*, *na'ra:ynost*, *na'rò:be*, *na'pò:u*, *ne'va:rŋ*, *'nə:kot* 'nekako', *òb'ra:tŋ*, *'ò:rŋk* 'močno', *po'ce:n*, *po'ča:s*, *po'kùo:nc* 'pokonci', *po'se:bi* 'posebej', *p'ròu*, *'pè:š*, *'rè:z'de* 'zares', *s'kup(i)*²¹/*u'kup* 'skupaj', *s'la:p* 'slabo', *sp'lò:x*, *s'rè:dŋ* 'srednje', *s't'rəšŋ* 'zelo', *'tək/'tək*²² 'tako' in *'təkle* 'takole', *'tje:šk/'te:šk*, *'tò:lk/'tu:lk*, *u'rè:du*, *u'seg'lix* 'vseeno', *u'se:jen* 'vseeno', *zas'tò:j* 'zastonj', *'žixər/'žixər* 'lahko'.

▪ **Primeri:** *Dər'gəč* so še p're:j, u p're:jšŋ Jugos'la:viji, so pa o'pè:ko **tək** su'šil, de so 'mè:l na'rè:te **ta:ke** 'ute, pa **tək** st'rè:xo 'guo:r, pa so **tək** z'la:gal o'pè:ko

20 Naglas na prvem zlogu najdemo tudi v zgornjesavinjskem narečju (*'nje:leš* – Spodnje Kraše, T314), medtem ko je v srednještajerskem narečju naglas na drugem zlogu (*na'la:šč* – Vojnik, T326).

21 V zgornjesavinjskem narečju ima ta prislov končaj *-e: skùpe* (Nizka, T315); *pə'se:be*, *s'kupe* (Meliše, T313).

22 Naglas na prvem zlogu najdemo tudi v zgornjesavinjskem narečju (*'ta:k* – Spodnje Kraše, T314), medtem ko je v zahodnejšem delu srednesavinjskega narečja naglas na drugem zlogu (*ta'kò:t'kò:* – Motnik, T317).

'təkle, pa so jo 'tək su'sil. – In 'tet je b'lo xu'dô:. – 'Ja:, st'rəšŋ xu'dô: je b'lo. (L) – St'rəšŋ se u'či. (L) – 'Puo:l so pa 'fa:jn z'rixtal 'tisto 'xišo. (P) – 'Tô: je blo z'lo 'tje:šk 'tje:di. (P)

1.4.1.1 Prislovne zveze so: 'čəŋ na 'bè:lim 'črno na belem', g'lix 'tək 'ravno tako', na'e:ŋket 'naenkrať, na 'na:gŋ 'na hitro', na 'sux, ot k'ra:ja, po do'ma:č, po ložnišk, po s'ta:rim, 'səm 'təm 'sem in tja', 'tək ŋ'ma:l, 'tək ne'ka:k, u'rèt 'vred', pər 'mir; k 'je:n d'rugi 'eno k drugi', za 'e:n d'rugi 'drug za drugim' itd.

1.4.2 Na vprašanje **koliko** ('kô:lk/'ku:lk) se odgovarja s kolikostnimi prislovi: 'bô:l, 'duo:st 1. 'veliko, mnogo', 2. 'dovolj', 'čist, 'kej 'kaj', 'kər 'precěj', 'kô:lkər 'kolikor', 'komi 'komaj', 'me:j²³ 'manj', 'nə:ki 'nekaj', 'ma:l/ŋ'ma:l/en'ma:l, ən'čink 'malo', 'nəč, 'nər've:č, o'kô:l²⁴ 'približno', 'pa:r 'nekaj', 'pə:ŋ, pre'ma:l, p're:uč 'preveč', st'rəšŋ, 'tô:lk/tu:lk in 'tô:lkle/tu:lkle/'tô:jkle/tu:jkle 'toliko', 've:č, ve'lik, u'g'la:ŋnim 'v glavnem', z'lo 'zelo'.

■ **Primeri:** Ži'vè:li smo se u'g'la:ŋnim 'tè:m, 'ka:r smo pri'dè:lal na kme'ti:ji. – B'la: sŋ 'kər 'bistra. (L) – Ampak je 'duo:bər za 'pit, 'sa:m 'tizga 'ma:š d'va: g'la:ža 'duo:st. – 'Tô: ga je b'lo pre'ma:l .. (Z) – 'Puo: so pa regu'liral, 'dej je pa 'duo:st 'bô:lš. (L) – 'Dej smo ugot'vjl, de je 'na:j'bô:lš čim 'me:j 'dè:lat. (Lj) – X'me:u u'ča:six se je pro'da:u, u'ča:six se ni 'biu, u'ča:six je 'biu 'komi po d'va: 'di:narja, 'naš 'foťr ga je na 'nivo z'vô:jzu, ga ni 'xo:tu pro'da:t. (P)

1.4.2.1 Pogostejše prislovne zveze so še ene 'pa:r, 'e:ŋket 'tô:lk ipd.

1.4.3 Na vprašanje **kolikokrat** ('kô:lkrat) se odgovarja s kratnostnimi prislovi: 'je:nkrət/'je:nkət 'enkrat', 'ma:l'g'da:j 'malokdaj', 'ma:lkrət/'ma:lkrət 'malokrat', 'nè:kikrət, 'rè:tk 'redko', 'trikrət/'trikrət, s'tô:krət/s'tô:kət, 'tô:lkrət/'tô:lkrət 'tolikokrat', u'časix, u ve'čini, 've:čkrət/'ve:čkət, ve'likrət, ve'činoma.

■ **Primeri:** Ma:ma je u ve'čini 'kuxala, ko je 'mè:la na x'ra:n 'tule is 'cigunc .. – Ko'ruzni ž'ga:ŋki so b'li, 'a:jdovix 'nismo – 'no, g'da:j 'žè:, ampak 'rè:tk. (Z) – Z'lq ve'likrat je pop'la:ulala. – G'rè:jo pa ve'činoma u Go'to:ule, 'ne:. (L)

1.4.4 Na vprašanje **glede na kaj** ('kô:k) se odgovarja z ozirnimi prislovi xono'ra:rŋ, se'zô:nsk ipd.

1.4.5 Na vprašanje **s pomočjo česa** ('kô:k) imamo odgovore kot na ma'sino, na 'ruo:ke itd.

■ **Primeri:** Pol pa obra'čo:vat – to na 'ruo:ke, ko 'vè:te ka je 'tô:. – 'Dej gr'e:, 'kaj, 'sa:m o'bərneš za 'ô:sŋ, de'sèt l'di na ma'sino. (Z)

23 V zgornjesavinjskem narečju: 'mie:n/'mie:nə (Spodnje Kraše, T314).

24 Namesto prislova se lahko rabi naslonska oblika števnika en: 'Ja:, 'pa:r 'ku:r smo 'mè:l, pa 'tək ene štir kra:ve.

2 IZPRIDEVNIŠKI PRISLOVI

2.1 Izpridevniški prislovi so večinoma enaki pridevniškim oblikam I ed. m. sp. V nasprotju z drugimi prislovi, ki so popolnoma nepregibne besede, se ti stopnjujejo, in sicer z obrazili (npr. prislov *xu'do:* ima primernik '*xuj* 'hujše', prislov *le'po:* ima primernik '*le:pš*, '*ma:l* 'malo' ima primernik '*me:j* 'manj', '*nisk* – '*niži*, '*puo:zŋ* – *poz'ne:j*, '*tix* – '*tiši*, '*vi'suo:k* – '*viši*), primernike pa je mogoče tvoriti tudi opisno – s prislovom '*bō:l* 'bolj' pred osnovnikom (npr. '*bō:l* '*mərzļ*). Po njih se sprašujemo z vprašalnico **kako**, torej so načinovni, npr. '*čudŋ*, '*fa:jn* 'dobro', '*fre:j* 'prosto', '*g'la:sŋ*, '*gərt*, '*xitər* 'hitro', '*x'la:dŋ*, '*xu'do:*, '*laxk/la:xx/le:xx* 'lahko', '*le'po:*, '*lušŋ*, '*ma:l*, '*mirŋ*, '*m̄uo:kər* 'mokro', '*mərzļ* 'mrzlo', '*na* '*na:gl* 'na hitro', '*ne'va:rŋ*, '*nisk*, '*ob'la:čŋ* 'oblačno', '*o'ryk* 'zelo', '*po'rè:tk* 'poredko', '*puo:zŋ*, '*s'la:p* 'slabo', '*sux* 'suho', '*s'vje:tļ* 'svetlo', '*tje:mŋ* 'temno', '*tje:šk/te:šk* 'težko', '*po'tix* ali '*po'tix*, '*tuo:pl* 'toplo', '*va:rŋ*, '*va:žŋ* 'pomembno', '*vi'suo:k* 'visoko'.

▪ **Primera:** *Se mi je* '*tək* '**fa:jŋ** *z'dè:l*. (G) – *P're:uč* '**xitər** *g're:jo* *u* '*šó:lo*. (G)

2.2 Pogoste so tudi zveze predloga in pridevnika s prislovnim pomenom. Spadajo med načinovne prislove oz. prislovne zveze, npr. *na bər'zino*, *na de'bè:l*, *na g'ró:p* 'na grobo', *na k'ra:tk*, *na 'na:gl*, *na 'noŋ* 'na novo', *na o'ba: k'ra:ja* 'na obeh straneh', *na 'kuo:nc* 'na koncu/na konec', *na 'unim* '*kuo:nc* 'na drugi strani', *na š'ruo:k* 'na široko', *na 'vəlk* 'na veliko'; *po do'ma:č*, *po lož'nišk* 'po ložniško', *po po'mo:t*, *po s'ta:rim* 'po starem', *po u'sa:ki s'tra:ni* 'na obeh oz. vseh straneh'; *pər* '*mir* 'pri miru' itd.

3 SKLEP

V prispevku so predstavljeni prislovi v srednjesavinjskem govoru Ložnice pri Žalcu (SLA, T324). Prikazana je tipologija prislovnih oblik glede na njihovo rabo; po načinu obravnave in delitve se zgleduje po slovnici slovenskega knjižnega jezika (Toporišič 2000). Narečne oblike prislovov smo primerjali s sinhrono podobo prislovov v nekaterih drugih zahodnih štajerskih govorih (srednjesavinjskih, zgornjesavinjskih in srednještajerskih).

Prislovi se lahko dodajajo namesto predpone glagolu pri sestavljenih glagolih, npr. '*guo:r us'ta:t* 'vstati'. Nekateri prislovi imajo lahko tudi vlogo vezniške besede (npr. '*kó:lkər*, '*kó:dər*, '*ka:mər*, '*təm ko* 'kjer'). Prislovi se uporabljajo za opisno stopnjevanje pridevnikov; ta vrsta stopnjevanja je v srednjesavinjskem narečju značilna zlasti za dvo- in večzložne pridevnike. Primernik se tvori tako, da se osnovniku doda prislov '*bō:l*, presežnik pa z '*nər'bō:l*. Za stopnjevanje navzdol se uporablja prislov '*mej* za primernik in '*ngr'mej* za presežnik.

Tudi večina količinskih zaimkov je nesklonljivih in bi jih zaradi te lastnosti lahko uvrščali med prislove. Sklonskih oblik nimajo nekateri količinski pridevniški zaimki, npr. mnogostni količinski zaimek (*ve'lik*, '*po:ŋn*), nikalni količinski

zaimek ('nəč 'nič'), drugostni količinski zaimek (*ne 'tò:lk/'tu:lk/'tu:jk* 'ne toliko'), istostni količinski zaimek (*g'lix 'tò:lk/'tu:lk/'tu:jk* 'ravno toliko, prav toliko') ter poljubnostni oz. nedoločni količinski zaimek 'nè:ki 'nekaj'.

VIRI IN LITERATURA

- Bergant 2000** = Polona Bergant, *Govor Vranskega: zapis vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas: diplomsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [P. Bergant], 2000. – Razmnoženo.
- Jakop 2000/01** = Nataša Jakop, Funkcijska delitev členkov, *Jezik in slovstvo* 46 (2000/01), št. 7–8, 305–316.
- Jakop 2001a** = Tjaša Jakop, *Oblikoslovje govora Ložnice pri Žalcu: magistrsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [T. Jakop], 2001. – Razmnoženo.
- Jakop 2001b** = Tjaša Jakop, Fonološki opis govora Ložnice pri Žalcu (SLA 324), *Jezikoslovni zapiski* 7 (2001), št. 1–2, 365–380.
- Jakop 2003** = Tjaša Jakop, Tipologija narečnih glagolskih oblik na primeru govora Ložnice pri Žalcu, *Slavistična revija* 51 (2003), št. 1, 1–25.
- Jakop 2010** = Tjaša Jakop, Srednjesavinjsko in srednještajersko narečje ter celjski pogovorni jezik, v: *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*, ur. Irena Novak-Popov, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2010 (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21), 120–129.
- Jakop 2011** = Tjaša Jakop, Glasoslovne in oblikoslovne posebnosti šentvidskega govora, v: *Globinska moč besede: zbornik ob 80-letnici red. prof. dr. Martine Orožen*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2011 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 80), 360–369.
- Kralj 1961** = Viljem Kralj, *Govor Ložnice: diplomsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [V. Kralj], 1961. – Razmnoženo.
- Kralj 1962** = Viljem Kralj, *Ložnica: seminarska naloga*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1962. – Razmnoženo.
- Logar 1968** = Tine Logar, Štajerska narečja, *Jezik in slovstvo* 13 (1968), št. 6, 171–175.
- Potrata 1970** = Janko Potrata, *Slivniški govor: seminarska naloga*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Gorica pri Slivnici: [J. Potrata], 1970. – Razmnoženo.
- Povše 1988** = Ivana Povše, Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah, *Slavistična revija* 36 (1988), št. 3, 251–266.
- Ramovš 1952** = Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika: skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*, Ljubljana: DZS, 1952.
- Smole 2000** = Vera Smole, Časovni prislovi v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA), v: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 36: zbornik predavanj, ur. Irena Orel, Ljubljana 2000, 49–55 + pril.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992 (Leksikoni Cankarjeve založbe, zbirka Sopotnik).
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000 (11976)
- Weiss 1990** = Peter Weiss, *Govori Zadrecke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: glasoslovje, oblikoslovje in skladnja: magistrsko delo*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana: [P. Weiss], 1990. – Razmnoženo.
- Weiss 1998** = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrecke doline: A–H: poskusni zvezek*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998 (Slovarji).
- Zorko 1999** = Zinka Zorko, Štajerska narečja, *Enciklopedija Slovenije* 13: Š–T, ur. Dušan Voglar, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, 131–133.

SUMMARY

Adverbs in the Central Savinja dialect of Slovenian

This article presents adverbs in the local dialect of Ložnica pri Žalcu, which is part of the Central Savinja dialect of the Styrian dialect group. The analysis of this part of speech was carried out following the methodology used in the presentation of dialect morphology in Jože Toporišič's *Slovenska slovnica* (Slovenian Grammar, 2000). The article compares adverbs in the local dialect of Ložnica pri Žalcu with certain other western Styrian local dialects (the Central Savinja, Upper Savinja, and Central Styrian dialects). Various types of adverbs are exemplified using extensive dialect text material and extracts from a text corpus created through the author's conversations with many informants. It is shown that adverbs may serve multiple functions: (1) Adverbs may be added to a verb instead of a prefix in compound verbs (e.g., *'gʷo:r us'ta:t* 'rise'); (2) Certain adverbs may also play the role of linking words (e.g., *'təm ko* 'where'); (3) Adverbs are used for analytic comparison of adjectives; (4) The majority of quantifiers are also indeclinable and because of this quality may be classified among adverbs; and (5) Certain adjectival quantifiers do not have inflected forms; for example, the negative quantifier (*'nəč* 'nothing').